

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**
Факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв
імені Валентини Волошиної
(назва інституту, факультету)
Кафедра початкової освіти
(назва кафедри)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор з науково-педагогічної роботи

доц. Гусев С.О.

«22» січня 2021 р.

**РОБОЧА ПРОГРАМА
ОБОВ'ЯЗКОВОЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

ІІІ. 05.6 ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

підготовки	бакалавра
галузі знань	01 Освіта / Педагогіка
спеціальності	013 Початкова освіта
Освітні програми	Початкова освіта. Дошкільна освіта Початкова освіта. Логопедія Початкова освіта. Мистецтво

факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної

Вінниця - 2021 рік

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія педагогіки» для студентів за спеціальністю 013 Початкова освіта.

Мова навчання - українська

«21» січня 2021 р. - 18 с.

РОЗРОБНИК: Демченко О.П., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри початкової освіти Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні кафедри початкової освіти.

Протокол від «21» січня 2021 року № 8.

Завідувач кафедри
початкової освіти:

доц. О.П.Демченко

«21» січня 2021 р.

Робоча програма розглянута і схвалена на засіданні навчально-методичної комісії факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв імені Валентини Волошиної

Протокол від «27» січня 2021 р. № 6.

Голова навчально-методичної комісії доц. Н.О. Пахальчук

«27» січня 2021 р.

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників		Галузь знань, спеціальність, СВО	Характеристика навчальної дисципліни	
Денна форма навчання	Заочна форма навчання	Галузь знань <u>01 Освіта / Педагогіка</u> (шифр і назва)	Денна форма навчання	Заочна форма навчання
Кількість кредитів			Спеціальність 013 Початкова освіта Освітні програми: 1. Початкова освіта. Дошкільна освіта. 2. Початкова освіта. Логопедія 3. Початкова освіта. Мистецтво	Обов'язкова
3	3	Рік підготовки		
Розділів		1-й		1-й
2		Семестри		
2		2-й		
ІНДЗ – Потрфолю видатного педагога		Ступінь вищої освіти <u>бакалавр</u>	Лекції	
Загальна кількість годин			26	8
90			Практичні	
90			22	6
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 год. самостійної роботи студента – 2,5 год.			Лабораторні	
			Самостійна робота:	
			42	76
			з них індивідуальні завдання - 10 год	
			Вид контролю: залік	

2.

Примітка. Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної й індивідуальної робіт становить: для денної форми навчання – 40% і 60%; заочної форми навчання – 13% і 87%.

2. Мета та завдання, компетентності та програмні результати навчальної дисципліни

2.1. Метою викладання навчальної дисципліни «Історія педагогіки» є: ознайомлення студентів з історією вітчизняної та зарубіжної освітньо-виховної системи та створення цілісного уявлення щодо історії світового шкільництва, розкриття процесу становлення освіти і виховання як складних соціальних явищ з притаманними їм суперечностями, динамізмом, послідовністю, наступністю й тенденціями розвитку, виявлення динаміки педагогічної думки відповідно до певних історичних періодів.

2.2. Основними завданнями вивчення дисципліни «Історія педагогіки» є:

- поглиблення уміння мислити педагогічними категоріями, аналізувати, зіставляти теоретичні погляди, процеси та явища педагогічної практики різних народів у різні часи, бачити та оцінювати тенденції їх розвитку;

- формування професійно-педагогічного світогляду, цілісної системи знань про історико-педагогічні процеси, явища, факти, про найважливіші зарубіжні та вітчизняні педагогічні концепції минулого;

- вироблення критично-творчого ставлення до педагогічної спадщини минулого, забезпечення оволодіння кращими здобутками світової та української педагогіки, уміння їх творчо застосовувати у практичній діяльності, здійснювати пошукову діяльність, розвивати свій творчий потенціал;

- дослідження педагогічних і психологічних аспектів творчості педагогів, які співзвучні ідеям нової парадигми виховання, зокрема, розуміння дитячої особистості як суб'єкта виховання і навчання, визнання її неповторності та унікальності, орієнтація на гуманні, демократичні принципи спільної з дитиною життєтворчості.

2.3. Компетентності (за освітньо-професійною програмою)

2.3.1. Загальні компетентності

ЗК-1. Загальнонавчальна. Здатність навчатися й оволодівати сучасними знаннями, зокрема, інноваційними методичними підходами, сучасними системами, методиками, технологіями навчання, розвитку й виховання учнів початкової школи, дітей раннього та дошкільного віку; чинним нормативним забезпеченням дошкільної та початкової освіти тощо.

ЗК-2. Інформаційно-аналітична. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу, систематизації й узагальнення інформації, зокрема професійно-педагогічної, з різних джерел та формулювання логічних висновків.

ЗК-5. Громадянська компетентність. Здатність активно, відповідально та ефективно реалізовувати громадянські права й обов'язки з метою розвитку демократичного суспільства. Здатність орієнтуватися у проблемах сучасного суспільно-політичного життя в Україні, застосовувати процедури й технології захисту власних інтересів, прав і свобод своїх та інших громадян, зокрема дітей раннього та дошкільного віку, учнів початкової школи; використовувати способи діяльності й моделі поведінки, що відповідають чинному законодавству України.

ЗК-7. Соціокультурна. Здатність застосовувати знання, пов'язані із соціальною структурою та національною специфікою суспільства, з особливостями соціальних ролей; здатність до орієнтування у соціальних ситуаціях, розуміння соціального контексту художніх творів. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо; спроможність ідентифікувати себе з цінностями професійного середовища; наявність професійної позиції вчителя. Здатність до цінування та повага до різноманітності і мультикультурності; надання рівних можливостей учням різних національностей та різних розумових здібностей, толерантне ставлення до їхньої культурної спадщини, індивідуальних особливостей.

2.3.2. Фахові компетентності

ФК 1. Предметна компетентність. Здатність до застосування знань, умінь і навичок із циклу професійно-наукових дисциплін, що є теоретичною основою побудови змісту освітніх галузей.

2.4. Програмні результати навчання (за освітньо-професійною програмою)

Знання:

ПРН 4. Знати закономірності та теорію процесу навчального пізнання, сучасні навчальні технології.

ПРН7. Володіти базовими знаннями з гуманітарних та професійно-орієнтованих дисциплін, необхідних для вирішення професійних педагогічних завдань відповідно до освітньо-професійної програми та завдань дошкільної та початкової освіти.

Уміння:

ПРН 6. Застосовувати сучасні методики і технології, в тому числі й інформаційні, для забезпечення високої результативності освітнього процесу в початковій школі.

ПРН 8. Забезпечувати інформаційно-методичний супровід власної освітньої, методичної, організаційної, виховної та наукової діяльності в закладах освіти.

Комунікація:

ПРН 15. Встановлювати соціально-психологічний комунікативний контакт, індивідуально зорієнтовану взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу, що забезпечує творчий характер навчання здобувачів освіти.

Автономія і відповідальність:

ПРН-20. Аналізувати соціально та особистісно значущі світоглядні проблеми, приймати рішення на основі сформованих ціннісних орієнтацій

2.5. Передумови для вивчення навчальної дисципліни

Навчальна дисципліна «Історія педагогіки» базується на компетентностях, отриманих студентами в процесі вивчення навчальних дисциплін «Вступ до спеціальності з основами педагогіки», «Психологія загальна та вікова», «Психологія педагогічна»,

2.6. Очікувані результати навчання

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен:

2.6.1. Розуміти, описувати і аналізувати (знання):

- основні напрями розвитку системи освіти і виховання в Україні та за рубежом від найдавніших часів до сьогодення;
- спадщину найвидатніших вітчизняних і зарубіжних педагогів, у тому числі і тих, що опікувались початковим навчанням, відкривали дитячі заклади та початкові школи, визначали зміст початкової освіти, методи і форми організації виховання і навчання, створювали підручники для дітей та розробляли методики викладання предметів початкової школи;
- першоджерела, вміти переказувати їх зміст, аналізувати основні ідеї;
- деякі сучасні педагогічні технології, що стосуються початкової ланки освіти, шляхи їх впровадження в навчально-виховний процес школи I ступеня.

2.6.2. Критично використовувати світоглядні теорії та засвоєні теоретичні знання при розв'язанні професійних педагогічних завдань (уміння):

- аналізувати та узагальнювати матеріал першоджерел, додаткової літератури і на основі цього робити власні висновки;
- проводити порівняльний аналіз педагогічних концепцій різних педагогів з метою відслідковування динаміки розвитку певних ідей;
- інтегрувати інформацію із суміжних дисциплін (історії України, загальної історії, педагогіки, психології та ін.) з метою формування цілісної системи знань спеціаліста початкової освіти;
- творчо інтерпретувати ідеї педагогів минулого при розв'язанні актуальних проблем сучасної школи I ступеня;
- визначати взаємовпливи і взаємопроникнення вітчизняних та зарубіжних освітньо-виховних систем;
- аналізувати особливості освітньої політики, що стосується початкової освіти, на кожному історичному етапі;

- вибудувати на основі вивченого історико-педагогічного та методичного матеріалу власні оригінальні проекти навчальних закладів або спецкурсів, визначаючи зміст початкової освіти в них;

- вести просвітницьку роботу, пропагуючи передові педагогічні ідеї серед батьків, вихователів, учителів, громадськості.

2.6.3. Здійснювати суб'єкт-суб'єктну комунікацію:

- налагоджувати комунікативний контакт та індивідуально зорієнтовану взаємодію з усіма учасниками освітнього процесу;

- спілкуватися на основі римуватися етичних норм у процесі виконання спільних завдань творчого характеру;

- поважати потреби інших у процесі використання ефективних стратегій спілкування залежно від ситуації.

2.6.4. Знаходити рішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребують застосування нових підходів та прогнозування (автономія і відповідальність):

- швидко реагувати на складні ситуації, поважаючи інтереси інших учасників освітнього процесу;

- оцінювати рівень особистісного і професійного розвитку з сучасними потребами ринку праці та моделювати траєкторію особистісного самовдосконалення.

3. Програма навчальної дисципліни

РОЗДІ 1. Історія зарубіжної педагогіки від найдавніших часів і до початку XXI століття

ТЕМА 1. Вступ. Виховання у первісному суспільстві, освіта і зародження педагогічної думки в рабовласницькому суспільстві та в епоху Відродження

Історія педагогіки як наука про становлення та розвиток виховання, освіти та педагогічної думки. Предмет, завдання і значення історії педагогіки як науки, її місце в історії світової цивілізації. Історія педагогіки як компонент педагогічної освіти у вищій школі. Зв'язки історії педагогіки з іншими дисциплінами. Прогностична функція історико-педагогічної науки. Джерела і методи історії педагогіки. Структура курсу.

Причини виникнення виховання, його зв'язок з трудовою діяльністю людей. Провідні концепції виникнення виховання: еволюційно-біологізаторська, психологічна, релігійна, соціологічна, соціокультурна.

Зародження виховання на ранніх етапах розвитку первісного суспільства. Характер виховання в первісному суспільстві.

Виховання і навчання в найдавніших рабовласницьких країнах – Шумері, Єгипті, Індії, Китаї, Персії (IV - II тисячоліття до н.е.). Закриті жрецькі школи як найдавніший тип школи. Поступове урізноманітнення типів шкіл, пов'язане з накопиченням теоретичних знань, розвитком писемності.

Система виховання і освіти в рабовласницьких державах Стародавньої Греції (Спарта, Афіни). Причини виникнення суттєвих відмінностей у виховних системах Спарти та Афін. Сімейне і суспільне виховання у стародавньому Римі. Давньогрецькі філософи про виховання й освіту.

Системи виховання в країнах Західної Європи в умовах феодального ладу: церковно-монастирські школи, міські (магістратські) школи, система лицарського виховання, середньовічні університети. Виникнення схоластики.

Педагогіка епохи Відродження і Реформації. Педагоги-гуманісти: Франсуа Рабле, Мішель Монтень, Еразм Роттердамський, Вітторіно да Фельтре. Педагоги соціалісти-утопісти: Томас Мор і Томазо Кампанелла.

ТЕМА 2. Педагогічна система Я.А.Коменського

Передумови виникнення педагогіки як науки. Основні етапи педагогічної діяльності Я.А.Коменського. Педагогічна концепція Я.А.Коменського. Ідея педагогічної пансофії. «Велика дидактика» як наслідок попереднього розвитку теорії і практики навчання та виховання. Ідея природовідповідності виховання. Зміст ідеї народності виховання: загальний характер освіти, рівні можливості її здобуття незалежно від статі, станової, расової, національної належності, школа як „майстерня мудрості, працелюбності і гуманності”, навчання рідною мовою, виховання патріотизму і поваги до інших народів. Вікова періодизація розвитку дітей і система шкіл за Я.А.Коменським. Зміст освіти і методи навчання. Організація процесу навчання. Розробка теоретичних основ класно-урочної системи. Кардинальні моральні чесноти та правила їх виховання. Шкільна дисципліна. Вимоги до вчителя. Поширення педагогічних ідей Я.А.Коменського, значення його спадщини для розвитку педагогічної науки і шкільної практики.

Я.А.Коменський про значення, мету, зміст і методи сімейного виховання, про підготовку дітей до школи. “Материнська школа” Я.А.Коменського. Історичне значення розробки Я.А.Коменським програми виховання і навчання маленьких дітей. “Видимий світ в малюнках”, його вплив на розвиток дитячої енциклопедичної літератури. Роль Я.А.Коменського в розвитку світової педагогіки.

ТЕМА 3. Розвиток педагогічної думки у Західній Європі у XVII – XVIII століттях

Просвітництво як ідейна течія. Вплив англійської буржуазної революції XVIII ст. на теорію і практику виховання. Джон Локк як класичний представник англійського просвітництва. Суспільні погляди Локка. Теорія суспільного договору. Гносеологічні погляди Локка. Педагогічна концепція Д.Локка. Теорія „чистої дошки”(*tabula rasa*). Аналіз праці „Думки про виховання”. Мета і завдання виховання. Зміст і методи виховання й освіти джентльмена. Проект організації шкіл для дітей трудящих. Погляди Локка на гру, іграшку, виховання дітей раннього віку. Вплив ідей Локка на розвиток педагогічної думки.

Соціально-педагогічні погляди Ж.-Ж.Руссо. Концепція природного загальнолюдського виховання. Вільне виховання особистості. Педагогічний роман «Еміль, або Про виховання». Суперечливість педагогічних ідей Ж.-Ж.Руссо. Провідні загальнопедагогічні ідеї: саморозвитку сил людської природи, природного та вільного виховання, поетапного формування сил людської природи, єдності фізичного, емоційного, розумового, морального та естетичного виховання з працею.

Вікова періодизація Ж.-Ж.Руссо. Розвиток зовнішніх почуттів дитини. Сутність методу природних наслідків. Особливості вільного розумового виховання. Виховання жінки. Загальнолюдські та національні основи виховання.

ТЕМА 4. Педагогічна діяльність та погляди видатних зарубіжних педагогів кінця XVIII – першої половини XIX століття

Загальна характеристика розвитку зарубіжної школи і науково-педагогічної теорії на початку XIX ст. Вплив французької буржуазної революції кінця XVIII ст. на реформи освіти. Проекти Кондорсе та Лепелетьє.

Педагогічні ідеї і діяльність Й.Г.Песталоцці. Ідеї розвивального навчання в педагогічній концепції Й.Г.Песталоцці. Природовідповідний гармонійний розвиток троякого роду сил людської природи як мета виховання.

Теорія елементарної освіти, розроблена Й.Г.Песталоцці. Розвиток природної для кожної дитини любові до матері як першоелемент морального виховання. Формування навичок володіння словом, числом і формою як першоелементи розумового виховання. Розвиток рухів у суглобах як першоелемент фізичного виховання.

Розробка Песталоцці теоретичних і практичних основ трудової народної школи. Роман-трактат „Лінгард і Гертруда”, педагогічні статті Песталоцці про сутність його методу. Песталоцці про сімейне дошкільне виховання. „Книга для матерів” Песталоцці, її значення у

розробці програми розвитку дитини. Вплив ідей Песталоцці на теорію і практику шкіл і дошкільного виховання. Поширення педагогічних ідей Й.Г.Песталоцці.

Педагогічна творчість А.Дістервега і його дидактичне вчення. Провідні загальнопедагогічні принципи його концепції: природовідповідність, культуровідповідність, загальнолюдське виховання, самодіяльність. Розробка А.Дістервегом проблем розвиваючого і виховуючого навчання. "Керівництво до освіти німецьких учителів". Використання підручників у вітчизняній школі.

Утопічний соціалізм першої половини XIX століття (Р.Оуен, США).

ТЕМА 5. Освіта та виховання в кінці XIX – першій половині XX століття.

Педагогічна діяльність та погляди видатних зарубіжних педагогів

Педагогічна система Марії Монтесорі. Педагогічна діяльність М. Монтесорі щодо створення „Будинків дитини” для дітей трудящих. Теорія самонавчання і самовиховання. Основні принципи „методу” М.Монтесорі. Розвиток проблеми сенсорного виховання. Дидактичний матеріал, його значення в подальшому розвитку практики навчання в дошкільних закладах та початковій школі. Місце і призначення праці у вихованні дітей. Ставлення до гри, використання казки. Вплив і використання педагогічної системи М.Монтесорі в сучасних дошкільних закладах. Досвід і оцінка роботи дитячих садків, „методу” М.Монтесорі у Великобританії, США та інших країнах світу.

Вальдорфська педагогіка. Р.Штайнер – засновник вальдорфської педагогіки. „Методика навчання і передумови виховання” Р.Штайнера.

Педагогіка доброти Януша Корчака.

Загальна характеристика розвитку освіти і педагогіки в країнах Західної Європи і США кінця XIX – першої половини XX століття.

Основні напрями педагогічної теорії в зарубіжних країнах: прагматизм, теорія громадянського виховання і трудової школи, теорія вільного виховання, експериментальна педагогіка. Джон Дьюї – засновник прагматичного напрямку в педагогіці. Мета виховання. “Інструменталізм” в педагогіці Дьюї. Погляди на виховання дітей раннього віку. Організація досвіду дітей, їх „справ” за інтересами. Школа майбутнього за поглядами Дьюї.

С.Френе про дитячі садки для дітей віком від 4 років Основні висновки про виховання дітей дошкільного та шкільного віку у праці С.Френе „Формування особистості дитини і підлітка”.

ТЕМА 6. Сучасні системи освіти найрозвиненіших країн світу (США, Великобританії, Німеччини, Франції, Японії)

Сучасні тенденції розвитку педагогічної теорії і практики в зарубіжних країнах. Стан освіти і виховання. Організація різних типів закладів. Підготовка кадрів. Розвиток педагогічної теорії.

РОЗДІЛ 2. Історія національної освіти, виховання і педагогічної думки в Україні

ТЕМА 7. Виховання, писемність, освіта у найдавніші часи на терені України (епоха палеоліту – період Київської Русі)

Культура, побут і виховання прадавніх народів, що населяли Україну. Навчання і виховання дітей на землях сучасної України в епоху палеоліту. Народньо-педагогічні уявлення в епоху трипільської культури. Роль писемності, вірувань, побуту й обрядів у вихованні дітей та молоді. Першоукраїнський літопис Велесова книга – унікальна писемна пам’ятка. Писемність „неписьменних” першоукраїнців.

Виховання і навчання східних слов’ян. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку (поговорки, загадки, дитячий фольклор, пісні, обрядова поезія, казки, легенди).

Загальна характеристика освіти і виховання в Київській Русі. Вплив християнства на

розвиток освіти і педагогічної думки.

Організація шкіл, зміст їх роботи. Школа книжного вчення князя Володимира Святославовича. „Академія” Ярослава Мудрого. Двірцеві школи XII століття. Зміст освіти, навчальні книги.

Майстри грамоти. Зміст та методи навчання у школах грамоти. Школи ремісничого навчання. Розвиток церковних шкіл. Жіночі монастирські школи.

Основні педагогічні пам'ятки Київської Русі. Педагогічна думка в творах стародавньої літератури XI - XIII ст. Освіта і педагогічна думка під владою Польщі та Литви. Вплив колоніальної політики Литви і Польщі на стан освіти в Україні. Боротьба українців та білорусів за збереження національної культури проти намагань колонізації та насильницького поширення католицизму. Розширення і вплив на Україну Західно-Європейських освітянських зв'язків.

ТЕМА 8. Школа і педагогічна думка в епоху українського національного Відродження

Виникнення українського козацтва. Заснування Запорізької Січі – форпосту Свободи, української "козацької християнської республіки" (М.Костомаров) - її значення у розвитку культури, освіти України.

Духовне піднесення української громадськості. Історична зумовленість українського Ренесансу. Розвиток мережі братських, козацьких, січових, дяківських, церковних шкіл, шкіл народного мистецтва і ремесел тощо. Перший друкований слов'янсько-руський буквар І.Федорова (1574 р.).

Заснування Острозької школи (1576 р.), Києво-Могилянської колегії (1632 р.) як шкіл підвищеного типу.

Статути, підручники, навчальні посібники як педагогічні пам'ятки XVI -XVII ст. Впровадження педагогічних ідей епохи Відродження і реформації у діяльність братських шкіл. Педагогічні ідеї учителів братських шкіл та колегій Г.Смотрицького, К.Ставровецького, Л.Зизанія, І.Гізеля, П.Могили, І.Борецького, П.Беринди, З.Копистинського, Е.Славинецького, С.Полоцького, М.Смотрицького.

ТЕМА 9. Освіта і педагогічна думка у період розкладу феодалізму і зародження капіталістичних відносин(друга половина XVII – XVIII ст.).

Народно-визвольна війна в Україні 1648-1654 рр. і культурно-освітній рух у другій половині XVII ст. Розвиток початкової освіти. Шкільна література. "Синопис" – перший підручник з історії України. Козацькі літописи. Відкриття Львівського університету (1661 р.).

Освітні реформи в Росії у XVIII ст. Організація державних світських шкіл. Розвиток професійної освіти.

Створення нових навчальних закладів в Україні. Малоросійської колегії (1700 р.), Переяславської школи (1738 р.), Глухівської співацької школи (1738 р.). Роль Київської академії в розвитку педагогічної думки (Ф.Прокопович, М.Козельський, М.Козачинський, С.Яворський, С.Калиновський). М.В.Ломоносов в Україні. Вплив здобутків педагогічної теорії і практики України на розвиток школи і освіти в Росії.

Посилення наступу російського самодержавства на українську школу, систему виховання. Руйнування Запорізької Січі. Поневолення України іноземними колонізаторами і його руйнівний вплив на культуру і освіту. Статут народних училищ 1786 р.

Освітня діяльність і науково-педагогічна творчість Г.С.Сковороди. Традиції української етнопедагогіки в його творчості. Розвиток ним ідеї „спорідненої праці”. Дидактика сімейного виховання Г.С.Сковороди.

ТЕМА 10. Вітчизняна освіта і педагогічна думка у першій половині XIX ст.

Система початкової, середньої і вищої освіти в Україні. Статут навчальних закладів,

підвладних університетам (1804 р.), його суперечливість.

Статут учбових закладів (1828 р.), його реакційний характер. Створення спеціальних шкіл.

Стан освіти в різних регіонах України.

Створення Харківського (1804 р.), Київського (1834 р.) університетів, характеристика їх роботи та ролі у керівництві народною освітою і в підготовці вчителів на Україні. Значення Львівського університету для поширення освіти на західноукраїнських землях.

Державна система народної освіти на західноукраїнських землях (1805 р). Перехід народних та парафіяльних шкіл у відання консисторій. Літературно-освітня діяльність гуртка «Руська Трійця» (М.Шашкевич, Я.Головацький, І.Вагилевич) та їх альманах «Русалка Дністрова».

Запровадження української мови як навчального предмета і відкриття кафедри української мови у Львівському університеті.

Освітня програма Кирило-Мефодіївського товариства, її близькість до освітніх ідей французьких соціалістів-утопістів.

Педагогічні погляди Т.Г.Шевченка. Боротьба за збереження і подальший розвиток рідної мови, культури, національної системи виховання. Видання «Южнорусского букваря». Гуманізм педагогічних поглядів Т.Г.Шевченка на сімейне і дошкільне виховання.

Просвітня діяльність та педагогічні погляди П.Куліша. П.О.Куліш про роль народознавства, рідної мови у вихованні патріотизму, формуванні мислення, духовності дитини. «Грамматика» П.Куліша. Боротьба П.О.Куліша за українську національну систему виховання.

Громадсько-освітня і педагогічна діяльність О.В.Духновича. Створення ним теорії природовідповідного виховання на засадах народності. Дидактичні проблеми. Вимоги до вчителя-вихователя.

ТЕМА 11. Педагогічна теорія К.Д.Ушинського

Педагогічна теорія К.Д.Ушинського. Ушинський про навчання і виховання рідною мовою. Ідея народності виховання. Розробка К.Д.Ушинським питань дидактики. К.Д.Ушинський про трудове виховання і професійну освіту. Підручники К.Д.Ушинського для дітей – «Рідне слово», «Дитячий світ і хрестоматія». К.Д.Ушинський про сімейне і суспільне дошкільне виховання. Його завдання і зміст. Проблеми підготовки вчителя. Вплив педагогічних ідей К.Д.Ушинського на розвиток педагогіки і школи України.

ТЕМА 12. Вітчизняна школа і педагогічна думка в другій половині XIX століття

Громадсько-педагогічний рух і шкільні реформи 60-х років в Україні.

Стаття М.І.Пирогова «Питання життя» та обговорення громадськістю гострих проблем виховання і народної освіти. Ідеї загальнолюдського виховання, загальної професійної освіти в працях М.І.Пирогова. Діяльність М.І.Пирогова на посту попечителя Одеського та Київського учбових округів

Початкова школа в 70-80-ті роки. Статут гімназій і прогімназій (1864 р.). Класичні і реальні гімназії. Зміст і методи навчання. Боротьба царизму проти діяльності ліберальних земств в галузі народної освіти. Русифікаторська політика царизму у галузі освіти.

Заборона видавати українською мовою навчальні посібники (1886р.), заборона навчання у початкових школах українською мовою (1864р.), повна заборона української мови у школах і суспільному житті (1876 р.).

Реакція в галузі освіти. Новий «Статут гімназій і прогімназій» (1871 р.), «Положення про початкові народні училища» (1874 р.).

Земські недільні школи на Україні. Боротьба прогресивних педагогів М.О.Корфа, Х.Д.Алчевської за демократизацію народної освіти. Педагогічні з'їзди, курси, товариства в Україні як засіб піднесення культурно-освітнього рівня вчителя.

ТЕМА 13. Освіта і педагогічна наука на початку ХХ століття

Школа, учні та вчительство в період революції 1905-1907 рр. Початок відродження національної школи в Україні. І.Я.Франко, П.А.Грабовський, М.М.Коцюбинський, С.В.Васильченко, Леся Українка в боротьбі за українську національну школу і мову навчання.

Педагогічні ідеї і просвітницька діяльність на рубежі століть українських письменників, культурно-освітніх діячів, вчених - М.П.Драгоманова, Б.Грінченка.

Розвиток проблем педагогічної теорії в наукових працях Т.Г.Лубенця, О.Ф.Музиченка. Педагогічні погляди Н.Д.Лубенець. Практичні положення про дитячий садок. Системи Ф.Фребеля і М. Монтесорі в дитячих садках України.

Українська школа у роки першої світової війни. Питання народної освіти в Державних думках. Спроби реформи середньої школи в 1916 р.

Проблеми народної освіти після лютневої революції 1917 р. Шкільна справа у часи пролетарських революцій.

Народна освіта в Українській Народній Республіці. Просвітницька діяльність і наукова творчість визначного культурно-освітнього діяча, вченого М.С.Грушевського. Боротьба М.С.Грушевського за національну школу, українську систему виховання. Виховне значення основних історичних праць вченого "Історія України-Русі", "Нариси українського народу", "Ілюстрована історія України" та ін., їх навчально-педагогічне спрямування.

Культурно-освітня діяльність і науково-педагогічна творчість Івана Огієнка, Софії Русової, Тимофії Лубенця в добу становлення суверенної України.

Студентство і вчительство в боротьбі за державне, національне і культурне відродження України (1917-1920 рр.).

Державно-педагогічна діяльність С.Ф.Русової. Просвітницька діяльність, теорія і методика дошкільного виховання в перших дитячих садках. Роль її теоретичних, методичних праць, педагогічної та організаторської діяльності в започаткуванні національного дошкільного виховання, підготовки відповідних кадрів. Праці: „Дошкільне виховання” (1918 р.), „Український буквар”(1919р.), „Теорія і практика дошкільного виховання” (1929р.) та ін. С.Ф. Русова на чолі світового західноукраїнського жіночого руху в часи еміграції.

ТЕМА 14. Школа і педагогічна думка в Україні в 20-30 роки

Стан освіти в Україні після закінчення громадянської війни. Україна під чотирма урядами (більшовиками, Польщею, Румунією, Чехословаччиною).

Перебудова системи народної освіти і школи України. Положення про єдину трудову школу УРСР (1919 р.). Декларація Наркомосу УРСР "Про соціальне виховання" (1920 р), Кодекс законів про народну освіту в УРСР (1922 р.). Запровадження загальної обов'язкової початкової освіти. Ліквідація неписьменності серед дорослого населення.

Комплексні і комплексно-проектні програми, теоретична основа і практика застосування. Політехнізація загальноосвітньої та професійної школи.

Вплив суспільно-політичних умов на розвиток школи і педагогіки в Україні (становлення СРСР як унітарної держави, штучний голодомор, уніфікація школи, замороження творчої ініціативи вчителів, гоніння передових педагогів).

Запровадження єдиної системи шкільної освіти в СРСР (1934р.). Руїнування української та інших систем виховання. Суперечності в перебудові змісту, організаційних форм і методів навчально-виховної роботи в зв'язку з постановами ЦКВКП(б) про школу, педагогічну науку в 1931-1936 р.р.

Порушення демократичних норм і принципів у галузі шкільного будівництва. Згорання трудового виховання і політехнізації навчання в загальноосвітній школі. Розробка нових навчальних планів і програм. Створення стабільних підручників. Розвиток окремих методик. Перші підручники з педагогіки та історії педагогіки.

Науково-педагогічна творчість С.Т.Шацького, П.П.Блонського. Поширення їх праць в Україні. Українська дидактика та методика (Я.Ф.Чепіга, Т.Г.Лубенець, О.М.Астряб,

С.Х.Чавдаров).

ТЕМА 15. Педагогічна діяльність та погляди А.С.Макаренка

Практична і теоретична діяльність А.С.Макаренка. Мета, завдання і зміст виховної роботи. Теорія дитячого колективу. Закони і принципи розвитку колективу. Закон руху колективу. Принцип паралельної дії. Система перспективних ліній. Проблема співвідношення інтересів колективу і особистості.

А.С.Макаренко про виховання у праці („Педагогічна поема”). Проблеми сімейного виховання („Книга для батьків”, „Лекції про виховання дітей”). Умови правильного сімейного виховання. Види батьківського авторитету в статті «Про батьківський авторитет».

Питання формування характеру, моральних та естетичних якостей, свідомої дисципліни. Формування педагогічної майстерності вчителя. Сучасні оцінки педагогічної спадщини А.С.Макаренка.

ТЕМА 16. Школа, освіта і дошкільне виховання в роки Великої Вітчизняної війни та за радянських часів

Педагогічна думка і школа в роки Великої Вітчизняної війни (1941-1945рр.). Особливості роботи шкіл та дошкільних закладів в Україні в умовах Великої Вітчизняної війни в окупованих районах.

Перебудова управління народною освітою. Урядові постанови про навчання, освіту, дошкільне виховання в роки війни.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		л	п	лаб	с.р.		л	п	лаб	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Розділ 1. Історія зарубіжної педагогіки від найдавніших часів і до початку XXI століття										
ТЕМА 1. Вступ. Виховання у первісному суспільстві, освіта і зародження педагогічної думки в рабовласницькому суспільстві та в епохи Середньовіччя і Відродження	4	2	-	-	2	6		-	-	6
ТЕМА 2. Педагогічна система Я.А.Коменського	6	2	2	-	2	6	2		-	4
ТЕМА 3. Розвиток педагогічної думки у Західній Європі в XVII – XVIII століттях	4	-	2	-	2	6	-	2	-	4
ТЕМА 4. Педагогічна діяльність та погляди видатних зарубіжних педагогів кінця XVIII – першої половини XIX століття	6	2	2	-	2	6	-	-	-	6
ТЕМА 5. Освіта та виховання в кінці XIX – першій половині XX століття. Педагогічна діяльність та погляди видатних зарубіжних педагогів	6	2	2	-	1	6	-	-	-	6
ТЕМА 6. Сучасні системи освіти найрозвиненіших країн світу (США, Великобританії, Франції, Німеччини, Японії)	6	2	2	-	1	6	2	-	-	4

Разом за I розділ	30	10	10	-	10	36	4	2	-	30
Розділ II. ІСТОРІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ВИХОВАННЯ І ПЕДАГОГІЧНОЇ ДУМКИ В УКРАЇНІ										
ТЕМА 7. Виховання, писемність, освіта у найдавніші часи на терені України (епоха палеоліту – період Київської Русі)	4	2	-	-	2	4	-	-	-	4
ТЕМА 8. Школа і педагогічна думка в епоху українського національного Відродження	4	-	2	-	2	4	-	-	-	4
ТЕМА 9. Освіта і педагогічна думка у період розкладу феодалізму і зародження капіталістичних відносин (друга половина XVII – XVIII ст..)	4	2	-	-	2	4	-	-	-	4
ТЕМА 10. Вітчизняна освіта і педагогічна думка у першій половині XIX ст.	5	2	2	-	1	4	-	-	-	4
ТЕМА 11. Педагогічна теорія К.Д.Ушинського	5	2	2	-	1	4	2	-	-	2
ТЕМА 12. Вітчизняна школа і педагогічна думка в другій половині XIX століття	4	2	-	-	2	3	-	-	-	3
ТЕМА 13. Освіта і педагогічна наука на початку XX століття	4	2	-	-	2	3	-	-	-	3
ТЕМА 14. Школа і педагогічна думка в Україні в 20-30 роки XX століття	4	-	2	-	2	4	2	-	-	2
ТЕМА 15. Педагогічна діяльність та погляди А.С.Макаренка	4	2	-	-	2	4	-	2	-	2
ТЕМА 16. Школа, освіта і дошкільне виховання в роки Великої Вітчизняної війни та за радянських часів	4	-	2	-	2	3	-	-	-	3
ТЕМА 17. Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського	4	2	-	-	2	4	-	2	-	2
ТЕМА 18. Відродження національної системи освіти і виховання за часів незалежності України	4	-	2	-	2	3	-	-	-	3
Разом за II-й розділ	50	16	12	-	22	44	4	4	-	36
У т.ч. ІНДЗ	10					10				
Всього	90	26	22	-	42	90	8	6	-	76

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (д.ф.н.)	Кількість годин (з.ф.н.)
1.	Я.А.Коменський – основоположник педагогіки нового часу	2	
2	Розвиток педагогічної думки у Західній Європі в XVII – XVIII століттях. Педагогічні погляди Ж.-Ж.Руссо і Дж.Локка	2	2
3	Педагогічна діяльність та погляди видатних зарубіжних педагогів кінця XVIII – першої половини XIX століття. Педагогічні погляди Й.Г.Песталоцці та Ф.А.Дістервега	2	
4	Сучасні тенденції розвитку педагогічної теорії і практики в зарубіжних країнах	2	2
5	Школа і педагогічна думка в епоху українського національного Відродження	2	
6	Вітчизняна освіта і педагогічна думка у першій половині XIX ст.	2	
7	Внесок К.Д.Ушинського в розвиток сучасної педагогіки	2	
8	ТЕМА 14. Школа і педагогічна думка в Україні в 20-30 роки XX століття	2	
9	Педагогічна діяльність та погляди А.С.Макаренка	2	-
10	Педагогічна концепція В.О.Сухомлинського	2	2
11	Відродження національної системи освіти і виховання за часів незалежності України	2	-
	Всього:	22	6

6. Теми лабораторних занять - не передбачено навчальним планом

7. Теми індивідуальних занять - не передбачено навчальним планом

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин (д.ф.н.)	Кількість годин (з.ф.н.)
1.	Вступ. Виховання у первісному суспільстві, освіта і зародження педагогічної думки в рабовласницькому суспільстві та в епоху Відродження. Аналіз першоджерел	2	6
2.	Педагогічна система Я.А.Коменського. Аналіз першоджерел	2	4
3.	Розвиток педагогічної думки у Західній Європі у XVII – XVIII століттях. Аналіз першоджерел.	2	4
4.	Педагогічна діяльність та погляди видатних зарубіжних педагогів кінця XVIII – першої половини XIX століття.	2	6
5.	Освіта та виховання в кінці XIX – першій половині XX століття. Педагогічна діяльність та погляди видатних зарубіжних педагогів. Аналіз першоджерел.	1	6

6.	Сучасні системи освіти найрозвиненіших країн світу (США, Великобританії, Франції, Німеччини, Японії). Конспект основних положень теми.	1	4
7.	Виховання, писемність, освіта у найдавніші часи на терені України (епоха палеоліту – період Київської Русі)	2	4
8.	Школа і педагогічна думка в епоху українського національного Відродження	2	4
9.	Освіта і педагогічна думка у період розкладу феодалізму і зародження капіталістичних відносин(друга половина XVII – XVIII ст.)	2	4
10.	Вітчизняна освіта і педагогічна думка у першій половині XIX ст.	1	4
11.	Педагогічна теорія К.Д.Ушинського.	1	2
12.	Вітчизняна школа і педагогічна думка в другій половині XIX століття	2	3
13.	Освіта і педагогічна наука на початку XX століття	2	3
14.	Школа і педагогічна думка в Україні в 20-30 роки	2	2
15.	Педагогічна діяльність та погляди А.С.Макаренка	2	2
16.	Школа, освіта і дошкільне виховання в роки Великої Вітчизняної війни та за радянських часів	2	3
17.	Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського	2	2
18.	Відродження національної системи освіти і виховання за часів незалежності України	2	3
	Ут.ч. ІНДЗ	10	10
	Всього:	42	76

9. Індивідуальні завдання

ІНДЗ - створення портфоліо видатного педагога, сутність якого полягає в організації накопичення, відбору, аналізу, результатів навчально-пізнавальної діяльності студентів, а також відповідних інформаційних матеріалів із зовнішніх джерел (основна й додаткова література, міжнародна мережа Інтернет, матеріали лекцій тощо).

Завданнями заповнення портфоліо є: розвиток умінь працювати з різними інформаційними джерелами, відбирати й аналізувати їх; формування навичок планування власної навчально-пізнавальної діяльності; вироблення вмінь рефлексивної діяльності; розвиток здатності студентів до ціннісно-сміслового самовизначення, до узагальнення історико-педагогічних знань.

Структура портфоліо:

Портфоліо заповнюється студентом самостійно, виконується в окремій папці з титульним листом і змістом, орієнтовно може мати 6 розділів:

1. *Портрет педагога.* Студент представляє структурований аналіз педагогічної діяльності та поглядів одного з педагогів (за вибором), використовуючи для цього різні джерела (статті, монографії, навчальні посібники, Інтернет-ресурси тощо). Під час характеристики педагогічних поглядів педагога необхідно сформулювати свої власні оціночні судження й погляди. Загальний обсяг розділу може становити до 20 сторінок. У тексті розділу необхідно робити посилання на джерело інформації. Наприклад: [5, с. 22 - 40].

У цьому розділі слід відобразити:

- коротку характеристику епохи, в якій жив педагог;
- біографію педагога;
- педагогічні погляди;
- структурований аналіз одної педагогічної праці педагога (на вибір):
- особисте ставлення (позитивне і негативне) щодо кожної виділеної ідеї;
- причини успішності поглядів педагога;
- актуальність ідей педагога на сучасному етапі.

2. Електронна презентація «Життя й педагогічні ідеї видатного педагога».

3. *Творчі роботи.* В цьому розділі студент представляє тестові завдання, схеми-колажі, граф-схеми, таблиці, кросворди, виконані на основі опрацьованого теоретичного матеріалу про життя й діяльність педагога.

4. У розділі «*Мої досягнення*» автор портфоліо проводить аналіз: що він дізнався нового, чого навчився, що хотів би вивчити додатково, що виявилось корисним, що здивувало, що викликало «негатив» тощо. Даний розділ доцільно представляти у вигляді таблиці. Загальний обсяг розділу повинен становити 1 - 3 сторінки.

5. Список використаної та рекомендованої літератури.

10. Методи та технології навчання

Словесні (бесіда, розповідь), наочні (SMART-board, спостереження), практичні (кейс-метод, проектне навчання, сюжетно-рольова гра).

Лекції органічно поєднуються не лише з практичними заняттями, а й із самостійною роботою, яка полягає в самостійному опрацьованні теоретичного матеріалу, підготовці до практичних занять, пошуку необхідної інформації, підборі та огляді літературних джерел за заданою тематикою, виконанні індивідуальних завдань тощо. При цьому в освітньому процесі передбачено використання спеціальних методів, більш характерних для науково-дослідної роботи - експертного оцінювання, ранжирування, систематизації, екстраполяції, «мозкового штурму» тощо. В багатьох випадках такі методи є найбільш оптимальними для розв'язання конкретних навчальних завдань.

11. Критерії та методи оцінювання

Методами оцінювання є поточне опитування; презентація студентами результатів виконання практичних завдань до кожного заняття; участь в дискусіях; захист методичних розробок, аналіз виконаних індивідуальних завдань, круглі столи, бесіди, взаємооцінювання.

Оцінку «*відмінно*» отримує здобувач, який вільно володіє категоріальним апаратом дисципліни, має ґрунтовні знання теоретичного матеріалу та демонструє високий рівень методичної грамотності при виконанні завдань практичного спрямування.

Оцінку «*дуже добре*» студент демонструє вільне володіння навчальним матеріалом з даної дисципліни. У відповідях на запитання студент може допускати несуттєві помилки за умови своєї загальної наукової грамотності. Відповіді повні, логічно структуровані. Студент володіє добре сформованими методичними вміннями і навичками.

На оцінку «*добре*» студент демонструє достатній рівень володіння теоретичним матеріалом курсу, уміє викласти його у взаємозв'язку з практичними вміннями і навичками, добре володіє методичними знаннями. У відповідях можуть траплятися окремі помилки, які суттєво не впливають на загальний рівень підготовки з даної дисципліни.

Оцінка «*задовільно*» ставиться студенту, який демонструє посереднє, фрагментарне володіння теоретичним матеріалом курсу, неточне трактування основних термінів і основних понять з теорії та методики співпраці з родинами. Рівень сформованості практичних вмінь недостатній.

Оцінка «*достатньо*» ставиться студенту, який демонструє володіння навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий. Відповіді неповні, поверхові.

Оцінку «*незадовільно*» отримує студент, який не засвоїв більшої частини матеріалу, у відповідях допускає суттєві помилки. Студент володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів.

Оцінку «*неприйнятно*» виставляється студенту, який володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнавання та відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточне тестування та самостійна робота											ІНДЗ	Творчий проект	Екзамен	Сума
Розділ 1					Розділ 2									
Т1	Т2	Т3	Т4	Т5	Т6	Т7	Т8	Т9	Т10					
Ауд.р	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4				
Сам.р	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1				
Всього	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	15	15	20	100

Шкала оцінювання: розширена та ECTS

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за розширеною шкалою
90-100	A	відмінно
80-89	B	дуже добре
75-79	C	добре
60-74	D	задовільно
50-59	E	достатньо
35-49	FX	незадовільно
1-34	F	неприйнятно

13. Методичне забезпечення

Методичні вказівки, опорні конспекти лекцій; презентаційні матеріали; підручники та навчальні посібники; навчально-методичні посібники; робоча навчальна програма; збірка електронних тестових і контрольних завдань для тематичного (модульного) оцінювання навчальних досягнень студентів; засоби підсумкового контролю (комплект електронних засобів для підсумкового контролю).

14. Рекомендовані джерела інформації

Основна література

1. Артемова Л.В. Історія педагогіки України : підручник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів. К. : Либідь, 2006. 421 с.
2. Вихрущ В.О., Решетуха Л. Г., Ковальчук Л. І., Пушинська А.А. Історія педагогіки: навч. посіб. / за заг. ред. В.О. Вихрущ. Тернопіль: ТАЙП, 2015. 411 с.
3. Демченко О.П. Практикум з історії педагогіки : навчально-методичний посібник для викладачів історії педагогіки, на допомогу студентам педагогічних ВНЗ під час самостійного вивчення теоретичних основ, підготовки до семінарських і практичних занять. К. : Видавничий дім «Слово», 2012. – 323 с.
4. Завгородня Т.К., Прокопів Л.М., Стражнікова І.В. Історія педагогіки: навч.- метод. посіб. Івано-Франківськ, 2014. 160 с.
5. . Задорожна Л.В., Курок О.І., Мосіяшенко В.А. Історія педагогіки України в особах. Київ: Університетська книга, 2015. 266 с.
6. Енциклопедія освіти. Акад. пед. наук України; головний ред. В.Г.Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
7. Історія зарубіжної педагогіки : хрестоматія / уклад. і автори вступних статей Є.І. Коваленко, Н.І. Белкіна ; за заг. ред.. Є.І.Коваленко. К. : Центр навчальної літератури, 2006.– 664 с.
8. Історія української педагогіки : хрестоматія / упоряд. О.О. Любар; за заг. ред. В.Г. Кременя. К. : Т-во "Знання", КОО, 2003. 766 с.
9. Кравець В. Зарубіжна школа і педагогіка ХХ століття : навч. посібник для студентів педагогічних навчальних закладів / В.Кравець. Тернопіль, 1996. 290 с.

10. Кравець В. Історія класичної зарубіжної педагогіки і шкільництва : навч. посібник / В.Кравець. Тернопіль, 1996. – 436 с.
11. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки : навч. посібник для студентів педагогічних навчальних закладів та університетів. Тернопіль, 1994. 358 с.
12. Левківський М. В. Історія педагогіки : навч.метод. посібник. Вид. 4те. К.: Центр учбової літератури, 2019. 190 с.
13. Малихін А. О. Історія педагогіки в схемах, таблицях, ілюстраціях. Харків: ПромАрт, 2019. 324 с.
14. Сбруєва А. А., Рисіна М. Ю., Осьмук Н. Г., Чистякова І. А. Практикум з історії педагогіки: навч.-метод.посіб. Вид 4-те, доповнене й перероблене. Суми: Видво СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2019. 165 с

Додаткова література

1. Аймедов К.Д. Загальна педагогіка та історія педагогіки : підручник. Київ : Слово, 2014. 352 с.
2. Васюк О. В. Сопівник І. В. Історія української педагогіки і освіти : навч. посіб.-хрестоматія. Ніжин : ПП Лисенко М.М., 2015. 644 с.
2. Короткий словник актуальних педагогічних термінів/упоряд. Флегонтова Н. М. Київ: КНУТД, 2013. 55 с. 4.
3. Маловідомі пероджерела української педагогіки (друга половина XIX – XX ст.) : хрестоматія / упоряд. Л.Д. Березовська та ін. К. : Науковий світ, 2003. 418 с.
4. Персоналії в історії національної педагогіки. 22 видатних українських педагоги : підручник / А.М. Бойко, В.Д. Бардінова та ін. К. : ВД" Професіонал", 2014. 576 с.
5. Українська педагогіка в персоналіях [Текст] : у 2 кн. : навч. посібник / за ред. О.В.Сухомлинської. К. : Либідь, 2005. Кн. 1. 624 с.
6. Українська педагогіка в персоналіях [Текст] : у 2 кн. : навч. посібник / за ред. О.В.Сухомлинської. К. : Либідь, 2005. Кн.2. 552 с.
7. Хрестоматія з історії педагогіки : в 2-х т. / за заг. ред. А. В. Троцько. Харків : ХНАДУ, 2011. Т. 1. 456 с.
8. Хрестоматія з історії педагогіки : в 2-х т. / за заг. ред. А. В. Троцько. Харків : ХНАДУ, 2011. Т. 2. 524 с.

15. Інформаційні ресурси

<http://www.mon.gov.ua/> – Міністерство освіти і науки України – офіційний сайт

<http://intellect-invest.org.ua> – Портал сучасних педагогічних ресурсів

<http://www.children.edu-ua.net> – Сайт “Діти України”

<https://mala.storinka.org/> – сайт, на якому представлені літературні твори для дітей

<http://www.ecosystema.ru/links.htm> - Сторінка, на якій представлений список корисних посилань на освітні форуми, освітні і екологічні сайти, а також інтернет-каталоги.

<http://www.ednu.kiev.ua> – Освітня Мережа України. Сайт представляє усі українські інформаційні ресурси, що пов'язані з освітою як в Україні, так і за кордоном.

<http://www.gnacademi.org/mason/catalog/brose.html> - Глобальна всесвітня академія

<http://www.gumer.info> - Библиотека Гумер: книги для студентов, и учителей и преподавателей. Сайт преподавателя Калининградской библейской школы Рината Гумерова.

<http://www.ime.edu-ua.net/> Інститут інформаційних технологій і засобів навчання АПН України

<http://www.informika.ru/windows/magaz/educom/> — Інформаційний бюлетень Освіта в документах

<http://www.nbu.gov.ua/LIBRARY/> - Библиотека ім. Вернадського

<http://www.redline-isp.ru/education/valdorfru.html> Сервер "Вальдорфская педагогика".